

IRAKIN TURVALLISUUSTILANNE

MILITARYHMÄT OVAT ONGELMA MYÖS
SUOMEN KRIISINHALLINTATYÖLLE

Mariette Hägglund

IRAKIN TURVALLISUUSTILANNE

MILITARYHMÄT OVAT ONGELMA MYÖS SUOMEN KRIISINHALLINTATYÖLLE

- Irakin turvallisuutta heikentävät Isisin lisäksi lukuisat maassa toimivat militaryhmät eli Kansan mobilisointiyksiköt. Yhteisestä nimestään huolimatta kyseessä ei ole yhtenäinen ryhmä.
- Kansan mobilisointiyksiköt ovat juurruttaneet asemansa syvälle Irakin taloudelliseen ja poliittiseen järjestelmään. Ne ovat sekä puolisolitaallisia toimijoita että osa valtion hallintoa.
- Irakin toimintaympäristön ja maassa tehtävän (siviili)kriisinhallintatyön vaikuttavuuden ymmärtämiseksi on hahmotettava maan monimutkaiset verkostot. EU:n ja Suomen on mietittävä, minkälaista tukea maan eri toimijoille annetaan ja kenelle Irakin sisäministeriölle tai muille yhteistyötahoille suunnattu tuki oikeasti valuu.
- Kansainvälisten toimijoiden koulutus- ja neuvonanto-operaatioissa joudutaan todennäköisesti ottamaan kantaa militaryryhmien asemaan sitä mukaa, kun kädenvääntö Kansan mobilisointiyksiköiden tulevaisuudesta ja asemasta jatkuu.

MARIETTE HÄGGLUND

Tutkija

Globaali turvallisuus -tutkimusohjelma

Ulkopoliittinen instituutti

ISBN 978-951-769-679-1

ISSN 1795-8059

Kansikuva: Tasnim News Agency (CC BY 4.0)

Grafiikka: Lotta-Marie Lemiläinen & RCT

IRAKIN TURVALLISUUSTILANNE

MILITARYHMÄT OVAT ONGELMA MYÖS SUOMEN KRIISINHALLINTATYÖLLE

JOHDANTO

Vuosien 2014–2017 jälkeen Isisin uhka Irakissa on vähentynyt merkittävästi, mutta järjestön arvioidaan saaneen viime aikoina uutta tuulta alleen. Järjestö otti vastuun muun muassa itsemurharäjähdyksestä Bagdadissa tammikuussa 2021. Isisin lisäksi Irakissa ongelmia ovat muut ääriliikkeet, kuten Irakin Al-Qaedan jäänteet. Syyrian sota vaikuttaa etenkin Irakin luoteis- ja länsiosissa.

Suomi lähetti vuonna 2020 Isisin vastaiseen operaatioon Irakiin (Operation Inherent Resolve, OIR) 80 sotilasta, EU:n siviilikriisinhallintaan (European Union Advisory Mission Iraq, EUAM Iraq) yhdeksän asiantuntijaa ja Naton Irakin koulutusoperaatioon (NMI) yhden esikuntaupseerin. Vuoden 2020 lopussa Suomen kriisinhallintaoperaatiota päätettiin jatkaa vuoden 2021 loppuun asti. Kriisinhallintaoperaatioiden mandaatti perustuu Irakin pyyntöön saada apua Isisin vastaiseen taisteluun sekä YK:n päätöslauselmaan 2170, jossa tuomitaan Isisin toiminta Irakissa ja Syyriassa.

Operaatioiden jatkuessa ja Isisin uhkan vähentyessä operaatioihin osallistuvien maiden tulee laajemmin pohtia tavoitteitaan Irakissa sekä sitä, miten parhaiten edistää Irakin turvallisuutta. Irakissa näkyy hauraille valtioille tyypillisiä ongelmia: luottamus johtoa kohtaan on heikko, korruptio syvälle juurtunutta, yhteiskunta osin jakautunutta ja turvallisuudesta vastaavat useat eri joukot. Valtio on monesti kaukana irakilaisien jokapäiväisestä elämästä. Suurimpia uhkia Irakin hauraille valtiolle ovat yhteisellä Kansan mobilisointiyksiköt -nimellä kutsutut militiaryhmät. Ryhmät ovat olleet vastuussa iskuista Yhdysvaltain tukikohtaan ja Irakin-suurlähetystöön Bagdadin Vihreän vyöhykkeen turva-alueella, jossa myös Suomen suurlähetystö sijaitsee. Iskut yltyivät Yhdysvaltain surmattua Iranin vallankumouskaartin Quds-joukkojen komentajan Qassem Suleimanin ja Kansan mobilisointiyksiköiden varapäällikön Abu Mahdi al-Muhandiksen tammikuussa 2020 Bagdadissa. Väkivaltaisesta toiminnastaan huolimatta ryhmät ovat osa Irakin valtion turvallisuusjoukkoja ja klientilismiverkostoa.

Tässä paperissa taustoitetaan tarkemmin irakilaisien militiaryhmien asemaa maan turvallisuus-arkkitehtuurissa. Lisäksi siinä analysoidaan Irakin

monimutkaista poliittis-sotilaallista kenttää ja esitetään näkökulmia, joita Irakin kanssa yhteistyötä tekevien maiden tulisi huomioida sirpaloituneessa toimintaympäristössä.

PIRSTALOITUNEET KANSAN MOBILISOINTIYKSIKÖT

Kansan mobilisointiyksiköt (al-Hashd al Shaabi; Popular Mobilization Forces; PMF) on yleisnimitys militiaryhmille, jotka virallisesti mobilisoituivat Isisin uhan takia vuonna 2014 ja olivat Isisin vastaisissa taisteluissa merkittävässä roolissa Irakin armeijan epäonnistuttua. Moni ryhmistä on tosin toiminut jo vuoden 2003 Yhdysvaltain hyökkäyksen jälkeen. PMF-joukkojen tarpeellisuudesta on keskusteltu Isisin uhkan vähennyttyä merkittävästi vuoden 2017 jälkeen. Keskustelua on lisännyt myös muiden turvallisuusjoukkojen kansainväliseltä koalitiolta saama koulutus. Isisin vastaiset taistelut kuitenkin juurruttivat ja legitimoivat joukot osaksi Irakin turvallisuusympäristöä.

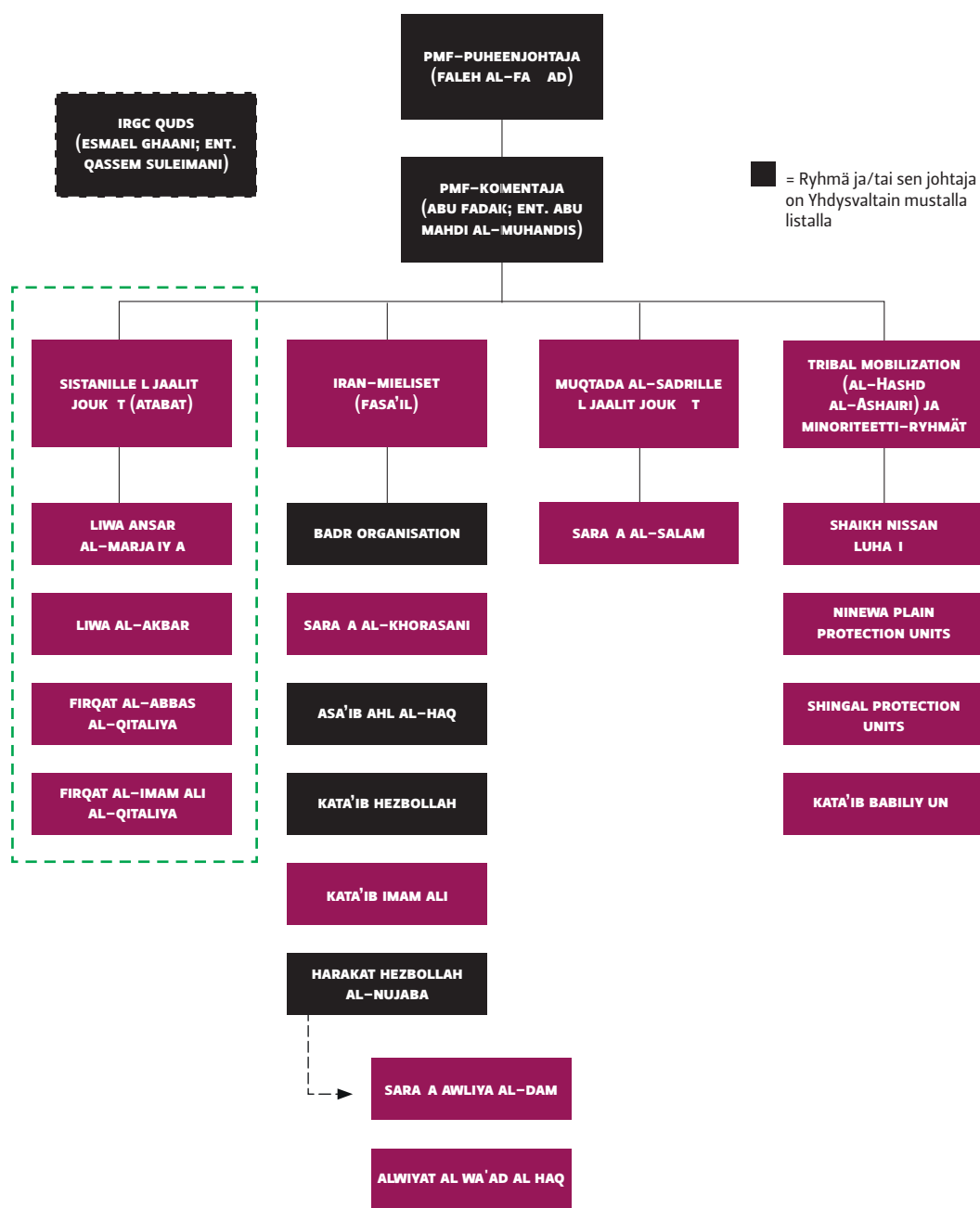
Isisin vastaisten taistelujen ohessa PMF on ottanut roolin vallattujen alueiden hallinnoijana ja turvaajana. Ryhmät nauttivat suurta tukea joissain yhteisöissä ja ne ylläpitävät yhteiskuntatoimintoja. ”Turvaaminen” ei kuitenkaan ole ollut ongelmatonta. Ryhmiä on syytetty esimerkiksi ihmisoikeusrikkomuksista, mielivaltaisista pidätyksistä ja asuinalueiden etnisuskonnollisesta manipulaatiosta ryhmien estettyä maan sisäisten pakolaisten paluun kotiseudulleen.¹ Lisäksi Mosulin vapauttamisen aiheuttamat mittavat tuhot jättivät jälkeensä lähes kahdeksan miljoonaa tonnia romua², jota PMF-joukkojen on raportoitu myyvän.³ Militiat ovat myös ylläpitäneet tarkastuspisteitä ja veloittaneet niillä laittomia tullimaksuja. Lisäksi ryhmät tukahduttivat väkivalloin lokakuussa 2019 alkanee ja monta kuukautta kestäneet hallituksen vastaiset

1 Skelton, Mac & Ali Saleem, Zmkan (2021). 'Displacement and Iraq's Political Marketplace: Addressing Political Barriers to IDP Return', *Institute of Regional and International Studies*, helmikuu, <https://ais.edu.krd/iris/frontpage-slider-publications/displacement-and-iraqs-political-marketplace-addressing-political>.

2 UNEP (2018). UNEP Technical Report - Mosul Debris Management Assessment, *United Nations Environment Programme*, s.2, toukokuu, https://postconflict.unep.ch/publications/Iraq/UNEP_Mosul_Debris_Report_May2018.pdf.

3 Gots, Isadora (2020). The Business of Recycling War Scrap: The Hashd al-Sha'abi's Role in Mosul's Post-Conflict Economy, *LSE Middle East Centre*, toukokuu, <http://eprints.lse.ac.uk/104614/4/BusinessofRecyclingWarScrap.pdf>.

PMF-ryhmien jaottelu

Taulukko 1. Yksinkertaistettu taulukko Kansan mobilisointiyksiköiden kategorisoinnista, joka ei heijasta niiden valtasuhdetta. Todellisuudessa ryhmät ovat monimutkaisempia ja suhteet muuttuvia. Mainitut ryhmät ovat vain esimerkkejä.

mielenosoitukset. Maassa on vähän väliä uutisoitu poliitikkojen, siviilien, naisaktivistien, journalistien ja tutkijoiden murhista ja surmista, joiden tekijäksi on epäilty militaryryhmiä.

Vaikka PMF-joukoista puhutaan usein yhtenä entiteettinä, kyseessä on hyvin monimuotoinen joukkio, joka koostuu noin 40–60 eri ryhmästä ja arviolta 60 000–150 000 jäsenestä. Yhteisestä nimikkeestä huolimatta yhteistyö ryhmien välillä on kaukana yhteneväisestä, mikä näkyi esimerkiksi ryhmien vaihtelevassa

suhtautumisessa lokakuussa 2019 alkaneisiin mielenosoituksiin. Lisäksi kitkaa ryhmien välillä on aiheuttanut esimerkiksi resurssien epätasa-arvoinen jakaminen ja keskinäiset taistelut.

PMF-joukot jaotellaan usein neljään eri kategoriaan, joista kolme ensimmäistä ovat pääasiallisesti shiiamilitaryryhmiä. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat Irakin korkeimmalle uskonnoppineelle, shiialaiselle Ali al-Sistanille uskolliset ryhmät, niin sanotut atabat-ryhmät eli pyhäkköryhmät. Toinen kategoria

sisältää Iran-mieliset ryhmät (ns. fasail-ryhmät), joilla on vahvat linkit Iranin vallankumouskaartin Quds-joukkoihin (IRGC). Huomionarvoista on, että Sistanin edustamassa quietist-doktriinissa uskonnolliset auktoriteetit eivät toimi poliittisina auktoriteetteina. Näin ollen se eroaa Iranin uskonnollisen johtajan Khamenein edustamasta velayat-e faqih:sta, jossa uskonoppineet ovat myös poliittisen tason korkeimpia auktoriteetteja. Iran-mieliset ryhmät kannattavat tätä doktriinia. Kolmannen kategorian muodostaa uskonoppineen populistipoliitikon Muqtada al-Sadrin ryhmä Saraya al-Salam. Neljänneksi kategoriaksi luokitellaan yleensä etenkin sunniheimoista koostuva Tribal Mobilization Forces (TMF, al-Hashd al-Asha'iri) sekä muut vähemmistöryhmät, kuten turkmenit, jesidit, kristityt ja shabakit. Jakolinjat ryhmien välillä ovat ajoittain epäselvät: jäsenet vaihtavat yhdestä ryhmästä toiseen ja toimivat sekä PMF:ssä että sen ulkopuolella. Osa ryhmistä toimii myös Syyriassa.

Vaikka monessa ryhmässä on ongelma-kohtia, ovat Iran-mieliset ryhmät Yhdysvaltain ja kansainvälisten toimijoiden kannalta kaikkein ongelmallisimpia. Suleimanin ja Muhandiksen surmien aiheuttama valta-tyhjiö lisäsi erimielisyyksiä, valtataistelua ja pirstoutumista. Tämän takia osa Iran-mielisistä ryhmistä ei välttämättä ole noudattanut Iranista annettuja käskyjä. Iskuista Yhdysvaltoja vastaan on syytetty etenkin Iran-mielisiä Asa'ib Ahl al-Haqia ja Kata'ib Hezbollahia. Viime vuoden aikana on syntynyt myös uusia ryhmiä, jotka ovat ottaneet vastuun viimeaikaisista iskuista ja vannoneet kosta Suleimanin ja Muhandiksen nimeen. Uusien ryhmien, kuten Alwiyyat al-Wa'ad al-Haqin (The True Promise Brigades) ja Saraya Awliya al-Damin (Guardians of Blood) on epäilty olevan hämäsyrytyksiä varsinaisten ryhmien toiminnan peittelemiseksi. Tarkoitukseltaan riippumatta ne voivat kuitenkin lisätä turvattomuutta.

Militiaryryhmät kilpailevat keskenään ja jotkut saattavat selvästi identifioitua irakilaisiksi ryhmiksi, olla yhteistyöhaluisempia tai ottaa etäisyyttä Iraniin tai Iran-mielisiin ryhmiin. Iran on pyrkinyt valjastamaan osaa ryhmistä omiin tavoitteisiinsa. Näihin komentoihin suhtaudutaan ryhmien kesken hyvin eri tavoin etenkin nyt, kun aikaisempia johtohahmoja ei enää ole. Iran on myös ollut joihinkin tukemiinsa ryhmiin tyytymätön.

PMF-RYHMIEN DE-JURE VS. DE-FACTO-ASEMA

Vuonna 2016 kaikki PMF-ryhmät liitettiin osaksi Irakin turvallisuusjoukkoja pääministerin komennon alle. Turvallisuusjoukkoihin kuuluvat muun muassa terrorismin torjunnan erikoisyksikkö (CTS), Irakin armeija, liittovaltion poliisi ja Irakin Kurdistanin itsehallintoalueen Peshmerga-joukot. Institutionalisoimisen tavoitteena oli rajoittaa Kansan mobilisointiyksiköiden toimivaltaa. Ongelmana kuitenkin on, etteivät PMF-joukot muodollisuuksista huolimatta tälläkään hetkellä toimi pääministerin komennon alla. Moni ryhmä seuraa edelleen oman ryhmäkomentajansa määräyksiä.

Yleiskategorioiden ”PMF” ja ”Irakin turvallisuusjoukot” sijaan olisikin syytä eritellä joukkojen sisältämiä ryhmiä tarkemmin. PMF-ryhmien virallinen ja tosiasiallinen asema Irakin turvallisuusjoukoissa on ristiriitainen, sillä ne saavat valtiolta palkkaa ja ovat lainsäädännöllisesti osa joukkoja, mutta eivät toimi pääministerin linjausten mukaisesti. Median raportoimissa Irakin mielenosoitusten hyvin väkivaltaisesta tukahduttamisesta puhuttiin ”Irakin turvallisuusjoukkojen väkivallasta”,⁴ vaikka monet katsoivat etenkin Iran-mielisten PMF-ryhmien olleen väkivallan takana.

Isisin uhkan lieventyessä kansanjoukkojen tulevaisuus on epäselvä. Aihe on Irakin sisäpolitiikan kannalta hyvin vaikea, ja kansainvälisessä keskustelussa se on jäänyt pääosin pimentoon. On ehdotettu, että joukot joko demobilisoidisiin, niiden annettaisiin toimia erillisenä turvallisuusyksikkönä muiden rinnalla, sisällytettäisiin jo olemassa oleviin turvallisuusjoukkoihin tosiasiallisesti eikä vain nimellisesti tai palkattaisiin paikallisiksi turvallisuusjoukoiksi.⁵ PMF-joukkojen nykyinen rooli valtion turvallisuusjoukkojen rinnakkaisena koneistona ei ole kestävä, mutta ryhmien täysi demobilisaatio ei ole vallitsevan tilanteen ja huonon taloudellisen tilanteen vuoksi realistinen. Satatuhattapäinen joukko vailla palkkaa tai toimenkuvaa voi muodostaa maan turvallisuudelle riskin. Ryhmät etsivät paikkaansa maan nykytilanteen ja ryhmien välisen valtataistelun keskellä. Erimielisyydet, etäisyyden ottaminen Iran-mielisiin ryhmiin ja monimutkainen toimivaltakysymys johtivat esimerkiksi siihen, että Sistanille uskolliset ryhmät irtautuivat PMF:stä pääministerin komentoon huhtikuussa 2020.

4 Katso esimerkiksi: The Guardian (2019). 'At least seven killed as Iraqi security forces fire on protesters', 25.10.2020, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/02/at-least-seven-killed-as-iraqi-security-forces-fire-on-protesters>; BBC (2019). 'Iraq protests: Security forces open fire on protesters', 24.10.2020, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50536334>.

5 Knights, Michael; Malik, Hamdi & Al-Tamimi, Aymenn Jawad (2020). 'Honored, Not Contained: The Future of Iraq's Popular Mobilization Forces', *Washington Institute*, maaliskuu, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/honored-not-contained-future-iraqs-popular-mobilization-forces>.

PMF-ryhmä	PMF-ryhmän poliittinen puolue	Poliittinen johtaja	Poliittinen koalitio
Badr Organization	Badr Organization	Hadi al-Ameri	Fateh
Kata'ib Hezbollah	Jihad and Development Movement	Hassan al-Sari	Fateh
Asa'ib Ahl al-Haq	Sadiqoun movement	Qais al-Khazali	Fateh
Saraya al Jihad	Islamic Supreme Council of Iraq (ISCI)	Humam Hamoudi	Fateh
Saraya al-Khorasani	Islamic Vanguard Party	Ali al-Yasiri	Fateh
Kata'ib Sayyid al-Shuhada	Victorious Bloc	Falih Hassan al-Khazali	Fateh
Kata'ib al-Imam Ali	Professionals Party for Construction	Mohammed Sahib al-Darraji	Fateh
Saraya al-Ashura	National Wisdom Movement	Ammar al-Hakim	-
Saraya al-Salam	Sadr movement	Muqtada al-Sadr	Sairoon

Taulukko 2. Esimerkkejä PMF-ryhmien puolueista. Mukautettu Mansour 2021.
Lähde: Mansour, Renad (2021). Networks of power: The Popular Mobilization Forces and the state in Iraq, Chatham House.

Tällä hetkellä militiaryhmiä ei pääsääntöisesti kouluteta valtiollisesti, koska ne eivät ole suoraan pääministerin komennon alla ja aikaisemmat yritykset saada ne yhden komennon alle ovat epäonnistuneet. Poikkeuksena ovat TMF-joukot, joita esimerkiksi Tanska ja Yhdysvallat ovat tukeneet.⁶

Eri turvallisuusjoukot tekevät toisinaan yhteistyötä PMF-ryhmien kanssa esimerkiksi paikallistasolla. Ei ole poissuljettua, että PMF-jäseniä pyrkisi muihin Irakin turvallisuusjoukkoihin saadakseen koulutusta tai päinvastoin: Monet Irakin turvallisuusjoukoissa palvelevat ovat hyötysyistä samanaikaisesti PMF-joukoissa. Aseman väärinkäyttö ja väkivalta eivät myöskään rajoitu vain PMF-ryhmiin. Tämä tulee ottaa huomioon myös kansainvälisissä koulutusoperaatioissa.

IRAKIN POLIITTIS-SOTILAALLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Irakissa poliittinen suuntautuminen ja aseellisen ryhmän jäsenyys kulkevat lähes käsi kädessä siitäkin huolimatta, että Irakin laki kieltää militiaryhmän jäseniltä poliittisen aktivismin. Esimerkkejä on useita. Vuoden 2018 parlamenttivaaleissa eri PMF-jäseniä ryhtyi poliitikoksi: Muqtada al-Sadrin johtama Sairoon-koalitio sai vuoden 2018 parlamenttivaaleissa eniten ääniä ja PMF:n Iran-mielisistä koostuva Fatah-koalitio tuli toiseksi. Irakin parlamentin päätöksiä tulee tarkastella tätä taustaa vasten. Esimerkiksi Suleimanin ja

Muhandiksen surmien jälkeen järjestetty ei-sitova äänestys ja siitä seurannut päätös karkottaa Yhdysvaltain joukot Irakista ovat seurausta parlamentin kokoonpanosta sekä Yhdysvaltain läsnäoloa leimaavista kipukohdista Irakin historiassa.

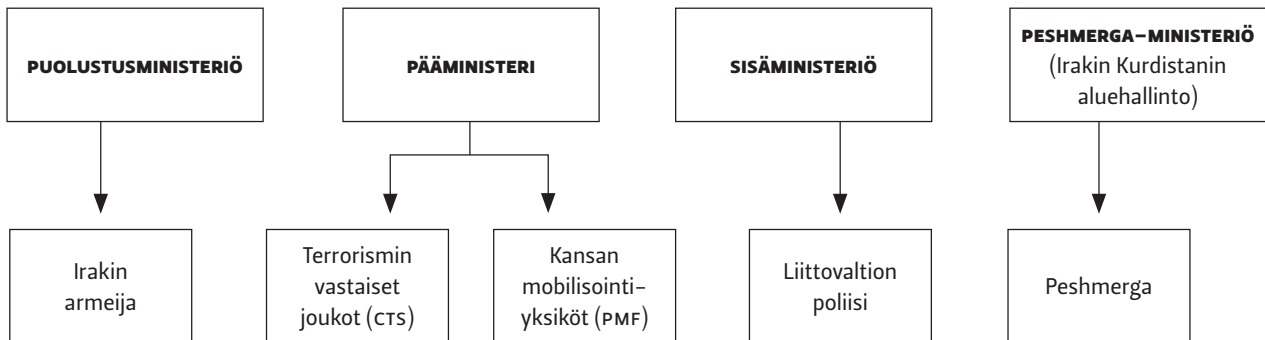
Poliittisessa toimintaympäristössä keskeinen haaste ovat myös vaalijärjestelmän ongelmat. Vuoden 2018 parlamenttivaalien äänestysprosentti oli 44,5⁷. Vaaleja varjosti ehdokkaiden surmaaminen, pelottelu, äänten ostaminen, vaalivilppi sekä viallinen ja manipuloitu koneäänestysjärjestelmä. Syksyn parlamenttivaalit tulevat olemaan eri militiaryhmille tilaisuus vahvistaa asemaansa. Etenkin epämääräisen tulevaisuuden valossa vaalit voivat olla ryhmille mahdollisuus pitää kiinni poliittisessa järjestelmässä saavuttamastaan asemasta ja tehdä siitä kestävämpi: Parlamentin jäseniä on paljon vaikeampi syrjäyttää tai painostaa aseellisten ryhmien jäseniin verrattuna. Ryhmät ovat perinteisesti myös liittoutuneet laajemmin eri puolueiden kanssa, jolloin johtavana periaatteena ei ole ollut niinkään yhteinen ideologia, vaan halu saada mahdollisimman paljon ääniä ja turvata pääsy valtion resursseihin.

Koska moni PMF-jäsen tai joukkojen tukema henkilö on Irakin parlamentissa, ne voivat hyväksyä itseään hyödyttäviä lakeja. Esimerkiksi vuoden 2019 budjetissa PMF-joukkojen rahoitus nousi merkittävästi 2,16 miljardiin dollariin, vaikka Isisin vastaiset taistelut ovat vähentyneet. Niin kauan kun PMF:n suuri budjetti ja taloudellinen valta-asema säilyvät, on joukkojen houkuttelevuutta vaikea kitkeä.

6 Rice, Ian (2020). Operation Inherent Resolve: Observations from Ninewa's Tribal Mobilization Effort, CTX, https://pure.fak.dk/files/8748390/CTX_Vol10N01_WEB_vFinal.pdf.

7 Reuters (2020). 'Iraq PM calls early election for June 6, 2021', 31.7.2020, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-politics-election-idUSKCN24W2S6>.

Ministeriöiden turvallisuusjoukot

Taulukko 3. Ministeriöiden ja turvallisuusjoukkojen virallinen järjestely, joka todellisuudessa on paljon monimutkaisempi.

KLIENTILISMI: MILITARYHMIEN MINISTERI-SALKUT JA NIMITYKSET

Irakissa pääministerit ovat vuoden 2003 jälkeen olleet riippuvaisia Iranin ja etenkin Yhdysvaltojen hyväksynnästä. Lisäksi heillä on yleensä ollut läheiset yhteydet Da'wa-puolueeseen. Vuosi sitten valittu pääministeri Mustafa al-Kadhimi on tässä suhteessa poikkeus, koska hänen taustansa on tiedustelupalvelussa eikä politiikassa. Liittoutumattoman historiansa ansiosta Kadhimin sai lopulta sekä Iranin että Yhdysvaltojen hyväksynnän.

Kadhimin laajan taustatuen puuttuminen on kuitenkin myös heikkous militarisoidussa poliittisessa kentässä. Kadhimi on määrännyt terrorismin vastaisia yksiköjä pidättämään suurlähetystöön kohdistuneista hyökkäyksistä muun muassa Kata'ib Hezbollahin ja AAH:n jäseniä. Tapausten jälkeen joukko aseistautuneita miehiä kokoontui hänen talonsa edustalle selkeänä varoituksena. Molemmista tapauksista pidätetyt päästettiin joko vapaaksi tai luovutettiin PMF-komissiolle, jonka johdolla on linkkejä Iraniin. Koska käytännössä intressiryhmät valvovat itseään, PMF-joukkoja leimaa rankaisemattomuus.

Irakissa ministerisalkut jaetaan etnuskonnollisten kiintiöiden perusteella eri puolueiden edustajille. Koska poliittinen järjestelmä linkittyy aseellisiin ryhmiin, Iran-mielinen PMF-ryhmä Badr on pitänyt sisäministerin salkkua hallussaan jo pitkään. Badria johtava, Yhdysvaltain mustalla listalla oleva Hadi al-Amiri on toiminut liikenneministerinä. AAH-puolueen edustaja puolestaan sai viime vaaleissa kulttuuriministerin salkun. Usein yhteys ministeriöiden ja aseellisten ryhmien välillä on hienovaraisempi: Ministerisalkun haltija ei välttämättä ole suoraan yhteydessä aseellisiin

ryhmiin, mutta on kuitenkin suostunut niiden ehtoihin tai on niiden tukema. Sama valta-asema pätee turvallisuusjoukkoja komentaviin ministeriöihin. Monella ministerillä onkin halu ylläpitää ”omien” joukkojen toimia ja resursseja. Klientelismi on läpileikkaavaa kaikilla hallintotasoilla. Tilannesidonnaisesti päätöksentekoa ohjaavat myös paikallistason yhteydet, jolloin henkilö ajaa esimerkiksi heimonsa tai yhteisönsä etuja.⁸ On myös tyypillistä, että nimellisesti alemmalle tasolle nimitetyllä henkilöllä on tosiasiallisesti enemmän valtaa.

Irakin poliittisella kentällä on ensisijaista hahmottaa sen monimutkaiset verkostot, sillä ne auttavat ymmärtämään toimintaympäristöä ja maassa tehtävän työn vaikuttavuutta. Tämä on hyvä tiedostaa myös EU:n Irakin siviilikriisinhallintaoperaatiossa (EUAM Irak), jonka tavoitteena on turvallisuussektorin uudistus. Operaatio keskittyy Irakin sisäministeriön ja kansallisen turvallisuusneuvonantajan toimiston strategisen tason tukeen. Molemmat ovat olennaisia yhteistyökumppaneita. Niiden sisällä kuitenkin toimii myös tahoja, joiden yhteydet ovat kyseenalaisia, Yhdysvaltain pakotteiden alla tai terroristilistauksessa, mikä vaikeuttaa EUAM Irakin operaatiota.

⁸ Skelton, Mac & Saleem, Zmkan Ali (2021). 'Displacement and Iraq's Political Marketplace: Addressing Political Barriers to IDP Return', *Institute of Regional and International Studies*, helmikuu, <https://ais.educ.krd/iris/frontpage-slider-publications/displacement-and-iraqs-political-marketplace-addressing-political>.

KRIISINHALLINNASTA PUUTTUU SELKEÄ STRATEGIA

Yhdysvaltain asema Irakissa on monelle maalle merkittävä mahdollistaja omalle läsnäololle. Esimerkiksi Suomen puolustusvaliokunnan lausunnossa todetaan, että on ”erityisen tarkasti seurattava, millaiseksi Yhdysvaltain uuden presidentin Joe Bidenin Irak-politiikka muodostuu ja jatkuvatko Yhdysvaltain joukkovähennykset laajan Lähi-idän alueella, erityisesti Irakissa ja Afganistanissa”.⁹ Bidenin kokemus ja edelliseen presidenttiin verrattuna yhteistyökäisempi linja helpottavat yhteistyötä liittolaisten ja kumppaneiden kanssa. Ottaen huomioon Yhdysvaltain asevoimien sotatoimialueen päämajan (US CENTCOM) uhkakuvat siitä, että Isis voisi voimistua ilman jatkuvaa painetta¹⁰, suuri joukkovoimien vähentäminen on epätodennäköistä.

On mahdollista, että sotilaallinen toiminta Irakissa siirretään jatkossa Yhdysvalloilta vahvemmin Naton harteille. Helmikuussa uutisoitiin Nato-operaation (NMI) mahdollisesta laajentumisesta 500:sta noin 4000 sotilaaseen. Tällöin Nato-operaation sopimus neuvoteltaisiin Naton ja Irakin hallituksen välillä, ja siihen osallistuvat maat sitoutuisivat Naton tavoitteisiin. Sopimus tarjoaisi kumppanimaille mahdollisuuden olla osa yhteisiä tavoitteita ja päätöksentekoa sekä keskittyä rakentamaan yhteyksiä Natoon ja Nato-maiden keskeisiin pääkaupunkeihin. Toisaalta on muistettava, miten Nato-maiden erimielisyydet ja intressit voivat vaikuttaa strategian muovaamiseen. Tällä hetkellä sekä Natolta että EU:lta puuttuu Irak-strategiastaan selkeä tavoite. Näitä tulisi selkeyttää, jotta pienemmätkin maat voivat paremmin toimia osana laajempaa viitekehystä.

Kriisinhallintayhteistyön tulisi ennen kaikkea perustua siihen, mitä Irakissa tosiasiallisesti tapahtuu. Kansainvälisissä operaatioissa on pyrittävä rajoittamaan PMF-ryhmien vaikutusvaltaa, sillä ne ovat Irakin turvallisuuden kannalta merkittävä uhka. Toisaalta asiassa pitää edetä varoen. Toisin kuin yhteistyöhaluinen pääministeri Kadhimi, moni poliittinen ja aseellinen toimija vastustaa lisääntynyttä valvontaa tai rajoituksia PMF-ryhmiä kohtaan. Liian tiukkaan sääntelyyn saatetaan vastata väkivalloin.

PMF-RYHMIEN TULEVAISUUS JA KANSAINVÄLISTEN TOIMIJOIDEN ROOLI

Paikalliset kehityskulut vihjaavat, että PMF:n sisällä on suuria ristiriitoja. Vaikka muutokset voivat tapahtua hitaasti, PMF-ryhmien asemasta niin erillisinä toimijoina kuin osana Irakin turvallisuusarkkitehtuuria on keskusteltava ennemmin tai myöhemmin. Aihe nousee yhä ajankohtaisemmaksi, kun kädenvääntö PMF-joukkojen asemasta, taistelut Isisiä vastaan ja turvallisuusjoukkojen koulutus jatkuvat. Tilanteen kiristyminen voi näkyä myös vuoden 2021 ennenaikaisten vaalien yltyneessä kilpailussa.

Yksittäisen militiaryhmän tukeminen vaikuttaa Irakin valtdynamiikkaan. Esimerkiksi Valtioneuvoston vuonna 2020 eduskunnalle valmistamassa selonteossa todetaan, että suomalaiset ovat kouluttaneet yli 5000 peshmerga- ja Irakin turvallisuusjoukkojen sotilasta. Vaikka peshmergat ovat yksi selkeimmistä ryhmistä, koska ne toimivat vain Irakin Kurdistanin alueella, liittyy niidenkin toimintaan valtapoliittikkaa. Bagdad ja Erbil riitelevät Irakin kiistellyistä alueista, ja tahot ovat valjastaneet oman komentonsa alle kuuluvia turvallisuusjoukkoja alueiden kontrolloimiseen. Lisäksi peshmergat edustavat pääasiallisesti Irakin Kurdistanin kahta suurinta puoluetta, jotka ovat tukahduttaneet alueen mielenosoituksia väkivaltaisesti ja rajoittaneet sananvapautta.

On aiheellista pohtia, mikä ylipäätään on kansainvälisten toimijoiden visio PMF-ryhmien tulevaisuudelle ja perustuuko se paikalliseen todellisuuteen. PMF-ryhmien käsitteleminen yhtenäisenä kokonaisuutena ei tuo esiin ryhmien tosiasiallisia eroavaisuuksia. Eri ryhmien roolia Irakin turvallisuusarkkitehtuurissa olisi syytä analysoida, koska koulutusta ja neuvonantoa tarjoavien maiden on päätettävä suhtautuvatko ne kaikkiin PMF-ryhmiin samalla tavalla. Jaotelu on vielä tärkeämpää, jos PMF-ryhmiä tai niiden toimijoita tulevaisuudessa integroidaan Irakin turvallisuusjoukkoihin. Nykyisen muotoilun mukaan Suomi on linjannut kaikki PMF-ryhmät koulutusoperaationsa ulkopuolelle, sillä perusteella, että ”pidetään mahdollisena, että PMF-joukot voivat pitää sisällään ns. shiia-militiaryhmiä”¹¹. Tämä on harhaanjohtavaa, koska suurin osa ryhmistä ovat juuri shiiamilitiaryhmiä.

Irakin monimutkaista tilannetta on tärkeää tarkastella laajan turvallisuuden näkökulmasta. EU:n ja

9 Valiokunnan lausunto PuVL 6/2020 vp, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/PuVL_6+2020.aspx.

10 CENTCOM (2020). Statement of General Kenneth F. McKenzie, Jr. On the Posture of US Central Command, 10.3.2020, <https://www.centcom.mil/ABOUT-US/POSTURE-STATEMENT/>.

11 VNS (2020), VNS 5/2020: Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Suomen osallistumisen jatkamisesta turvallisuussektorin koulutusyhteistyössä Irakissa, toukokuu, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_5+2020.pdf.

Suomen on mietittävä, minkälaista tukea sidosryhmille annetaan ja kenelle esimerkiksi sisäministeriölle suunnattu tuki todellisuudessa valuu. Euroopassa on syytä tiedostaa, että osalla Irakin sotilaallisista toimijoista voi olla läheisetkin yhteydet ryhmiin, jotka on rajattu sotilaallisen koulutuksen ulkopuolelle. Operaatioiden hyöty- ja haittavaikutuksia tulee kartoittaa, jotta niillä ei korruption kitkemisen sijaan vahingossa edistetä sitä.

Vaikka Irakin kansainvälisissä koulutusoperaatioissa on riskinsä, ne myös hyödyttävät yhteisöä. Esimerkiksi johtajuus-, lääkintä- ja improvisoitujen räjähteiden torjumiseen liittyvät koulutusoperaatiot tukevat laajasti Irakin turvallisuutta. Lisäksi moni maan militiaryhmistä hyötyisi esimerkiksi oikeusvaltioperiaate- ja ihmisoikeuskoulutuksesta sekä mielenosoitusten

hallinnasta ilman voimakeinoja. Operaatioissa kansainvälinen apu voi olla ehdollista, jolloin Irakin eliitille ja hallitukselle tulee lisää painetta ottaa vastuuta Irakin tilanteesta.

Irakin kiisinhallintatyön kansallisen tason tavoitteet tulisi ensisijaisesti räätälöidä paremmin vastamaan sirpaloitunutta paikallistasoa. Tämä voi tarkoittaa, ettei sama lähestymistapa välttämättä toimi kaikille militiaryhmille. Aseellisten toimijoiden verkostojen kietoutuminen poliittiseen eliittiin ja yhteiskuntatoimintoihin ei ole ainutlaatuinen piirre Irakille vaan pätee myös muihin konfliktista tai sen jälkeisistä vaikutuksista kärsiviin ympäristöihin. Samat haasteet nousivat esiin myös jatkossa, kun osallistumista (siviili)-kriisinhallintaoperaatioihin punnitaan. /